

Jaarverslag 2018

Stichting wAarde

Voorwoord

Stichting wAarde zet zich in voor duurzaamheid, schoonheid en natuur in onze samenleving.

Daartoe werken wij samen met natuurbeheerders, kunstenaars, journalisten, wetenschappers, jongerenwerkers, overheden en tal van vrijwilligers in het hele land. Visies en strategieën worden naast elkaar gelegd, beleidsadviezen worden uitgewerkt en handelingsperspectieven worden ontwikkeld, getoetst en in de praktijk gebracht.

In dit jaarverslag wordt duidelijk hoezeer ons werk in de loop der jaren is veranderd.

Het thema duurzaamheid heeft, naar onze inschatting, zijn *tipping point* bereikt. De samenleving omarmt in toenemende mate de noodzaak van duurzame ontwikkeling en gaat er nu ook echt mee aan de slag.

Dit verkleint de behoefte aan agendering.

De vraag is niet langer *of* er iets gebeuren moet, en vaak is ook al duidelijk *wat* we kunnen doen.

Nu gaat het er om *hoe* en *hoe snel* we ons daartoe kunnen verhouden; hoe we nieuwe ontwikkelingen het best kunnen inpassen, in ons bestaan.

WERKWIJZE

Zelfgenererende processen

Stichting wAarde streeft consequent naar het tot stand brengen van zelfgenererende processen, die – tot er na afloop van onze inzet – een maatschappelijke impact hebben.

Zo hebben wij bijvoorbeeld het aloude – bijna uitgestorven - ambacht van het heggenvlechten nieuw leven in geblazen.

Onze inzet heeft ertoe geleid dat er – binnen een tijdbestek van twaalf jaar - tienduizenden mensen actief, en zelfgenererend, bij het heggenvlechten zijn betrokken, dat het – door ons ‘bedachte’ en geïntroduceerde - woord ‘vlechtheg’ in de Nederlandse taal is ingeburgerd en in de Dikke Van Dale is opgenomen. Het ambacht van heggenvlechten heeft inmiddels zelfs de formele, door UNESCO erkende, status van ‘immaterieel, cultureel erfgoed’ gekregen.

Daarnaast hebben wij, met ons pleidooi voor smulbossen, voedselbossen en ‘lekker landschap’, aan de basis gestaan van de opkomst van voedselbossen in ons land en de toegenomen populariteit van wildplukken onder brede lagen van de bevolking.

Ook woord ‘wildplukken’ heeft, mede dankzij onze inzet, zijn weg naar de Nederlandse taal gevonden en is onlangs in de Dikke van Dalen opgenomen.

Andere thema’s die tot vergelijkbare resultaten hebben geleid zijn:

- Scharrelkinderen (jongeren & natuur)
- Bomen voor Koeien (dier- en klimaatvriendelijk landschap)

De oprechte, frisse blik

Centraal in deze aanpak staat levensvreugde, oprechtheid en een frisse blik.

Deze waarden vormen de brandstof voor de drie-traps-raket die wij, binnen Stichting wAarde, als motor voor ons werk hanteren:

Waarnemen => Waarderen => Waarmaken

Het *waarmaken* van intenties op het vlak van duurzaamheid, begint met de *waardering* voor natuur, milieu, schoonheid, duurzaamheid.

En die waardering, op zijn beurt, begint met eerlijke beleving, met de ervaring, de onbevangen *waarneming* van natuur, milieu, schoonheid, duurzaamheid.

Veel aandacht van de grote natuur- en milieuorganisaties gaat naar de concrete actualiteit van belangenbehartiging, natuurbescherming en natuurherstel, met alle (praktische en marketingtechnische) randvoorwaarden die daarbij komen kijken.

Stichting wAarde neemt de ruimte om zich daaraan te onttrekken.

Wij wandelen, wij mijmeren, wij observeren; om vervolgens – heel concreet – specifieke analyses, strategieën en handelingsperspectieven te ontwikkelen.

En daarbij planten wij bomen ...

KLIMAATVERANDERING

Introductie

Klimaatverandering is één van de belangrijke, grens overstijgende thema's van deze tijd. Als Stichting wAarde hebben wij ons vaak sterk gemaakt voor de waarneming en beleving van dit thema. In het jaar 2018 hebben wij tevens bijgedragen aan enkele concrete aspecten van de zo noodzakelijke energietransitie.

Dit gebeurde onder meer door:

- Klimaatverandering met eigen ogen.
- Bijdragen aan realisatie Energietuinen (natuurvriendelijke, grootschalige opwekking zonne-energie op land).
- Verkenning Straatwaarde van risicobeleving gezondheidseffecten Hoogspanningslijnen nabij woonhuizen.

Klimaatverandering met eigen ogen

Wat zien we om ons heen gebeuren?

En ... hoe kunnen we ons daartoe verhouden?

Deze vragen zijn van groot belang als we het hebben over de klimaatverandering, die 'van nature' immers vrij ongrijpbaar en moeilijk te bevatten is.

De focus op deze vragen staat centraal in ons project: ***Tien jaar loop ik rond.***

Dit project '*Tien jaar loop ik rond*' betreft observaties van veranderingen in landschap, vanuit het oogpunt van een wandelaar, in de periode 2015-2025.

In de ***Kronieken van Klimaatverandering*** wordt verslag gedaan van onze eigen beleving én die van anderen.

Opdat we zien waar we mee bezig zijn, en aan de bel kunnen trekken waar en wanneer dat nodig is.

Dit is relevant, omdat klimaatverandering (en de noodzakelijke transitie naar een klimaatneutrale samenleving) door de jaren heen een groot effect zal hebben op het zelf-, mens- en het wereldbeeld van Nederlandse burgers.

Energietuinen Nederland

Energietuinen Nederland richt zich op de ontwikkeling en realisatie van energietuinen, waar zonnepanelen en windmolens op creatieve wijze in de openbare, groene ruimte worden gerealiseerd. Het project is een initiatief van de gezamenlijke Natuur- en Milieufederaties, in samenwerking met diverse organisaties, waaronder Stichting wAarde.

In 2018 hebben wij bijgedragen aan het opstellen en indienen van de aanvraag voor financiering bij de Postcode Loterij, en het daarbij ingediende communicatieplan. De gevraagde financiering, ter waarde van € 1.650.000,=, is inmiddels toegezegd.

Binnen dit project kan daardoor, in de periode 2019-2023, worden ingezet op een brede beweging in de samenleving: door de realisatie van icoonprojecten en een uitgekiende communicatiestrategie, ontstaan overal in Nederland plekken waar duurzame energieopwekking samengaat met (verhoging van) natuur en landschapswaarden, recreatie en educatie. Ook worden lokale energiecoöperaties in het hele land in hun kracht gezet, zodat ze in co-creatie met andere partijen deze Energietuinen zelf ontwikkelen en beheren. Stichting wAarde blijft actief betrokken bij de strategische communicatie van dit project.

Verkenning Straatwaarde Risicobeleving Hoogspanningslijnen

Eén van de gevolgen van de noodzakelijke energietransitie in ons land is dat er een verschuiving plaats zal vinden van 'materiele brandstof', zoals gas en olie, naar (duurzaam opgewekte) 'elektriciteit'. Een belangrijk aandachtspunt daarbij is het mogelijke effect van diverse vormen van elektromagnetische straling in en rond woonhuizen op bewoners.

Op 18 april 2018 heeft de Gezondheidsraad een advies uitgebracht over de relatie tussen de blootstelling aan magneetvelden van hoogspanningsverbindingen en gezondheidseffecten bij kinderen.

De staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat heeft daarop – mede namens de ministers van Economische Zaken en Klimaat, en Binnenlandse Zaken - in een brief aan de Tweede Kamer aangegeven het advies van de Gezondheidsraad te willen aangrijpen om een evaluatie uit te voeren naar de uitvoering van het voorzorgbeleid in de praktijk en de maatschappelijke effecten er van. Daarnaast heeft de staatssecretaris toegezegd om een verkenning te starten naar de maatregelen die denkbaar zijn om het voorzorgbeleid te verbreden naar andere bronnen van magneetvelden uit het elektriciteitsnetwerk. Deze verkenning is er tevens op gericht de maatschappelijke en ruimtelijke gevolgen van eventuele maatregelen in beeld te brengen.

Stichting wAarde is gevraagd om, binnen dit traject, een verkenning uit te voeren naar de 'straatwaarde' c.q. de beleving van burgers met betrekking tot de gezondheidsrisico's en mogelijke maatregelen.

'Door de perceptie van burgers in beeld te brengen, kan daarmee rekening worden gehouden in de vormgeving van het beleid. Inzicht in de 'straatwaarde' van dit onderwerp biedt input voor de ontwikkeling van (een transitieaanpak voor) nieuw beleid.'

Wij zijn – in samenwerking met dr. Riyan van den Born van de Radboud Universiteit - eind 2018 aan deze verkenning begonnen en zullen deze in 2019 afronden.

BOMEN VOOR KOEIEN

De voortdurende klimaatverandering en de extreem warme en droge zomer van 2018 waren tevens aanleiding voor een herstart van de campagne Bomen voor Koeien (voor een dier- en klimaatvriendelijk landschap).

Op 28 mei 2000 startten wij, in samenwerking met Vroege Vogels en LandschappenNL, de campagne 'Bomen voor Koeien'. Met als doel: een klimaat- en diervriendelijk landschap, met luwteplaatsen, schaduwbomen, heggen, poelen en ecologisch beheerde slootranden.

De behoefte hieraan was duidelijk en onomstreden: vroeger stonden in ieder weiland heggen, bosjes en grote bomen. Rond het middaguur kon je de koeien vredig in de schaduw hun 'siësta' zien houden. Tegenwoordig zie je bijna alleen nog kale, door prikkeldraad begrensde, onherbergzame grasvlaktes. Veel dieren hebben hieronder te lijden.

De campagne wordt gedragen door duizenden burgers die ieder, door aanschaf van één of enkele certificaten (a € 10,=) de aanplant van de boompjes mogelijk maken.

Elk certificaat maakt de aanplant van één boompje mogelijk. Daarbij gelden de volgende vijf regels:

- bomen en struiken van inheemse herkomst;
- passend in het landschap;
- deels aanplant van jong 'bosplantsoen', deels oudere boompjes;
- per locatie een goede balans tussen het aantal boompjes en het aantal koeien;
- aanplant in of langs weilanden, zodanig dat de boompjes goede schaduwplekken voor het grazende vee opleveren

Nadat er ruim 100.000 bomen waren aangeplant, zijn wij indertijd gestopt met de campagne.

Maar ... tijdens de extreem warme zomermaanden van 2018 kregen wij zowel veel vragen van mensen die wilden dat het werk weer werd opgepakt. De koeien op de warme, kale vlakten was gewoon niet om aan te zien, en door de klimaatverandering zullen er nog vaker van die droge periodes komen. Daarbij komt dat bomen erg belangrijk zijn omdat ze CO2 binden, en zo de opwarming van de aarde verminderen. (De wereldwijde ontbossing en de aantasting van bossen zijn verantwoordelijk voor circa 20% van het klimaatprobleem.)

Daarom zijn wij met vereende krachten weer met de campagne aan de slag gegaan.

Het besluit hiertoe werd door ons bekend gemaakt in een radio-uitzending van BNN/VARA's Vroege Vogels en leidde onmiddellijk tot een stroom aan positieve reacties en aanmeldingen voor deelname. Later in het jaar hebben we ook op radio Vroege Vogels verslag gedaan van de aanplant van de eerste boompjes. Ook dit heeft tot een groot aantal nieuwe deelnemers geleid.

In 2018 hebben deelnemers de aanplant mogelijk gemaakt van 9.300 nieuwe 'bomen voor koeien'. Vervolgens zijn plant-teams in het hele land *de boer op* gegaan, om geschikte locaties voor de boompjes te vinden en met de aanplant te beginnen.

Na afloop van het plantseizoen - in april 2019 – ontvangen alle deelnemers een uitgebreid verslag over de boompjes die, dankzij hen, zijn aangeplant.

NATUURVERVAGING

Introductie

Natuurvervaging is een relatief nieuwe ontwikkeling waar we als samenleving niet goed raad mee weten. Onder invloed van de exponentieel toenemende maakbaarheid, van klein tot groot, van DNA tot aan klimaat, verliest het begrip 'natuurlijk' steeds meer haar betekenis.

Dit heeft effect op alles wat er rond natuur, natuurbeleving en natuurbeleid gebeurt.

Stichting wAarde heeft de term 'natuurvervaging' geënt, en draagt actief bij aan de nadere agendering van en gedachteontwikkeling rond dit thema.

Dit gebeurde, in 2018, onder meer door het project 'Natuurlijk; probleempreventies, strategie' en door diverse bijdragen aan publiek discours over Antropoceen, maakbaarheid en natuurvervaging.

Natuurlijk; probleempreventie, strategie

Analyse van recente spanningen rond de Oostvaarderplassen en de terugkeer van de wolf leert dat een belangrijk deel van het tumult zich focust rond de strijd om wat vandaag de dag 'natuurlijk' is, en de vraag hoeveel waarde we daar, als samenleving, nog aan hechten.

Deze kwestie past binnen een algemene tendens naar maakbaarheid op alle niveaus van ons bestaan, van wereldschaal (Antropoceen; klimaatverandering) tot diep in ons eigen lichaam, waar na de opmars van kunstheupen en plastische chirurgie inmiddels zelfs aan onze stamcellen en ons DNA gesleuteld kan worden. Natuurbeheer heeft vaak helemaal geen vat op deze ontwikkeling, maar moet er wel mee omgaan.

Soms lijkt het niet fair dat mensen de terrein beherende organisaties keihard om de oren slaan met 'natuurlijk', terwijl dezelfde mensen onderwijl even makkelijk accepteren dat hun eigen lichaam door tal van ingrepen niet natuurlijk is.

Anderzijds valt er begrip voor op te brengen dat men natuurgebieden als oases, laatste vrijplaatsen van het natuurlijke wil zien.

Het project 'Natuurlijk' richt zich op de verkenning van standpunten en relevanties rond dit thema, en het uitwerken van een methode ter voorkoming van verdere polarisatie.

Het project loopt van 2018 tot 2021, en wordt mede mogelijk gemaakt door het Prins Bernhard Cultuurfonds.

Bijdragen aan het publiek discours

Handvest Antropoceen: hoe maakbaar wil je zijn?

In november 2017 publiceerde KNNV Uitgeverij het boek 'Handvest Antropoceen of de liefde van Toby Zonderveld' van (Stichting wAarde-directeur) Thomas van Slobbe. In de vorm van een spannend verhaal worden daarin de contouren verkend van ons nieuwe tijdperk van maakbaarheid, natuurvervaging, klimaatverandering en zelfdenkende computers.

Op 16 januari 2018 organiseerde Stichting wAarde, in samenwerking met cultureel centrum LUX te Nijmegen, de feestelijke presentatie van dit boek, in de vorm van een debat '*Hoe maakbaar wil je zijn; Handvest Antropoceen*'.

Voor een publiek van circa 75 deelnemers debatteerden prof. René ten Bos - filosoof; Denker des Vaderlands -, Pieter Lemmens - techniek-filosoof – en Thomas van Slobbe over de relatie tussen maakbaarheid en natuur en de andere thema's die in het boek aan de orde kwamen.

Met, als centrale stelling, de zin die op de omslag van het boek prijkt: *'In het jaar 2030 verdween het woord natuurlijk uit het woordenboek.'*

De natuur trekt aan het kortste eind

Naar het aanleiding van het Boekenbal - en het feit dat het thema van de Boekenweek dit jaar 'natuur' was – publiceerde Thomas van Slobbe op 8 maart 2018 een opiniebijdrage in de Volkskrant, onder de kop 'In het Antropoceen trekt de natuur zich terug in het rijk der fictie'.

"'Natuur' is het thema voor het Boekenbal dat vrijdagavond in de Stadsschouwburg in Amsterdam gehouden wordt. 'De natuur, daar horen wij bij,' stelt Jan Terlouw in zijn Boekenweekessay, en het motto van de dichter Leo Vroman - 'En toch is alles wat we doen natuur' - hangt groot aan de muur. (...) Daarmee wordt de tijdgeest goed verwoord: de natuur trekt zich terug in het rijk der fictie. In boeken. Dromen. Fantasieën. In bundels die je open en dicht kan doen; die je kan bewonderen en waarvan je kan genieten. En vooral ... die je weg kan leggen als je er geen zin hebt. (...) De natuur trekt aan het kortste eind en zoekt een veilig heenkomen in kunst en in literatuur. Wij staan er bij en laten dat gebeuren. Niemand heeft er een goed antwoord op."

Mens en natuur in het Antropoceen

In de week van 30 april - 4 mei 2018 werd op de Internationale School voor Wijsbegeerte een cursusweek georganiseerd over het thema 'Mens en Natuur in het Antropoceen'. Deze week was voor een breed publiek, van professionals tot liefhebbers op het terrein van natuur, dat zich wil verdiepen in de filosofische achtergronden van de heftige debatten over de relatie mens-natuur.

Het Antropoceen brengt ons nieuwe vragen en dilemma's, zoals waarvoor we verantwoordelijk willen zijn. Nieuwe inzichten vervagen de grens tussen mens en dier.

De ideeën over mogelijke strategieën voor de toekomst van de biodiversiteit van de planeet lopen sterk uiteen. Welke strategieën hanteren optimisten versus pessimisten, romantici versus technologen en waar komen de verschillen vandaan?

De cursusweek was georganiseerd door Bram van de Klundert. Thomas van Slobbe verzorgde een inleiding over het boek 'Handvest Antropoceen of de liefde van Toby Zonderveld'.

Overige sprekers waren: prof. René ten Bos, Dr. Eva Meijer, prof. Paul van Tongeren, prof. Henk Manschot en prof. Jozef Keulartz .

'Hoe bescherm je iets dat vervaagt?'

In een serie over de Duurzame 100 in dagblad Trouw, waarin mensen werden geïnterviewd die eerder in de Duurzame Top 100 stonden, verscheen op 21 augustus 2018 een (paginagroot) interview met Thomas van Slobbe, door Joop Bouma:

"Van Slobbe ziet dat natuur steeds meer in de greep van techniek en maakbaarheid begint te komen. Hij spreekt van natuurvervaging. 'Het is strategische gezien een moeilijk grijpbaar onderwerp. De natuurbeweging in Nederland heeft er ook geen antwoord op. (...)

Langzaam vervaagt en verengt ons denken over natuur. En dan kom je op de vraag: hoe bescherm je iets dat aan het vervagen is.' (...)

Omdat de mens het zicht op de natuur verliest, kunnen we in de visie van Thomas van Slobbe ook grote milieuproblemen zoals klimaatverandering moeilijk bevatten. 'Bij klimaatverandering was altijd het probleem dat je de gevolgen van de opwarming niet ziet, niet kunt ruiken, voelen of aanraken. Dat lijkt te veranderen. Door snelle opeenvolging van extreme weersomstandigheden merken mensen wel degelijk dat er iets aan het veranderen is. Het komt ze dicht op de huid. Dat kan helpen bij het beseffen dat we onze band met de natuur in ere moeten houden.' "

Verbondenheid tussen mensen en natuur

Op het symposium 'Socio-ecologische interacties' van het *Institute for Science in Society* van de Radboud Universiteit Nijmegen, d.d. 26 oktober 2018, bij gelegenheid van de oratie van professor Noëlle Aarts en de oprichting van het *Centrum Connecting Humans and Nature* (CCHN), heeft Thomas van Slobbe een korte inleiding verzorgd over de impact van natuurvervaging op de verbondenheid tussen mensen en natuur. Andere sprekers waren onder meer prof. Joop Schaminee, prof. Kris van Koppen, dr. Riyan van den Born en Volkskrant-journalist Caspar Janssen.

Natuur(lijk) in filosofisch perspectief

In de Nijmeegse Bastei werd op 8 november 2018 gediscussieerd over het begrip *natuur(lijk)*, in filosofisch perspectief.

De nieuwe primitieve natuurvisie, een ongerepte en ongetemde natuur, staat momenteel onder druk - denk maar aan de heibel rond de Oostvaardersplassen. Is er straks nog iets natuurlijk? Bestaat het woord 'natuurlijk' nog over, pak 'm beet, dertig jaar? Welke voorstellingen hebben mensen tegenwoordig van natuur? Is de nieuwe wildernis daarom *fake* natuur, of is ze juist een volgende laag in ons cultuurlandschap, die onze al-te-menselijke wereld in perspectief plaatst?

Thomas van Slobbe verzorgde een inleiding over natuurvervaging, voor een groep van circa 50 mensen. Ook werden inleidingen verzorgd door prof. Jozef Keulartz en door dr. Martin Drenthen.

ORGANISATIE

Stichting wAarde is een relatief bescheiden organisatie, met een breed netwerk van (ervarings)deskundigen binnen overheden, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties en vrijwilligersgroepen.

Stichting wAarde houdt zich aan de 'Gedragscode Maatschappelijke Organisaties op het gebied van natuur, milieu en duurzaamheid'; en is door de overheid erkend als 'Algemeen Nut Beogende Instelling' (ANBI).

Wij hechten aan onze onafhankelijkheid en ons vermogen om voortdurend aan te haken bij – en in te spelen op - actuele ontwikkelingen, strategieën en sentimenten. *Mean* en *lean*.

Met het oog op onze slagkracht, diepgang en effectiviteit slaan wij daarbij vaak de handen ineen met andere organisaties, zoals *Natuur en Milieu Overijssel*, en met betrokken wetenschappers van de Radboud Universiteit.

In 2018 had Stichting wAarde drie mensen in loondienst.
Veel werk is op vrijwillige basis verricht.

Het bestuur van de stichting is, per 31 december 2018, als volgt samengesteld:

- Mw. Drs. I.E.M. Dankelman, voorzitter,
- Dhr. Drs. J.W. Biekart, penningmeester,
- Dhr. J. Dirkmaat,
- Dhr. Drs. J. Donner-van der Weij,
- Mw. Drs. K.S. Kuipers,
- Dhr. J.A.M. van Mildert.